

ŠKOLA TRANZICIONE PRAVDE
Istraživački rad - „Kaluderski laz“

Pripremili:

Kristina Janković

Tamara Đurković

Branko Danilović

Fadil Zejnalagić

Sadržaj istraživačke priče ne predstavlja nužno i stavove donatora.

KALUĐERSKI LAZ - ZLOČIN (BEZ) ZABORAVA

Vojska Jugoslavije je od 18. aprila do 21. maja 1999. u crnogorskom selu Kaluđerski laz ubila 22 osobe albanske nacionalnosti. Svi ubijeni su bili civili, a među njima starci, žene i djeca, iako se zvanično tvrdilo da se radilo o obračunu sa teroristima. Taj zločin izvršen je u vrijeme oštre konfrontacije zvanične Podgorice i režima Slobodana Miloševića, a civilnoj crnogorskoj policiji izlazak na mjesto zločina dozvoljen je tek nakon 24 sata nakon što su mnogi tragovi i materijalni dokazi uklonjeni.

Slika 1 Izbjeglički kamp Rožaje, nalazio se na granici Crne Gore i Srbije nudio je sklonište za stotine izbjeglica s Kosova.

Kaluđerski laz je selo na sjeveru Crne Gore u opštini Rožaje, nedaleko od granice sa Kosovom. Tokom rata na Kosovu 1998/1999. godine ovo je bio put spasa za desetine hiljada Albanaca koji su u tom periodu spas i zaštitu tražili na teritoriji Crne Gore.

Vojska Jugoslavije je od 18. aprila do 21. maja 1999. u crnogorskom selu Kaluđerski laz ubila 22 osobe albanske nacionalnosti, među njima starce, žene i djecu.

Kako je rat na Kosovu neprekidno eskalirao to je i broj izbjeglica sa Kosova neprekidno rastao. Naročito će do eksplozije izbjegličke krize doći u periodu mart-jun 1999. godine. Tako će mala Crna Gora sa 600 hiljada stanovnika postati dom za 160 hiljada izbjeglica sa Kosova. O koliko se ogromnom teretu radilo, a koji je Crna Gora tada junačka podnijela, govori i podatak da se populacija Rožaja (pograničnog grada sa Kosovom) uvećala tokom ovog perioda sa 20 hiljada na 80 hiljada stanovnika.

Prisjećajući se aprila 1999. godine, Sokol Dacić kaže: „I ovi ljudi su se nadali u Crnoj Gori. Došli su za spas.

¹U periodu od 18. aprila do 21. maja ukupno je na ovom području ubijeno 22 osobe albanske nacionalnosti. Cijeli slučaj je po ovom najmasovnijem zločinu nazvan po selu Kaluđerski laz.

Svi ubijeni su bili civili, a među njima starci, žene i djeca, iako se zvanično tvrdilo da se radilo o obračunu sa teroristima. Taj zločin izvršen je u vrijeme oštre konfrontacije zvanične Podgorice i režima Slobodana Miloševića, a civilnoj crnogorskoj policiji izlazak na mjesto zločina dozvoljen je tek nakon 24 sata nakon što su mnogi tragovi i materijalni dokazi uklonjeni.

¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/866448.html> pristupljeno dana 22. 11. 2022. godine u 22.04č

Slika 2. Dječak, Labinot Katrati, jedan je od nastradalih, postao je ikona ovog stravičnog događaja. Na papiru on je broj, jedan od ubijenih, ali u očima ljudi to je mlad život koji je ugašen na najbrutalniji način.

Dema Ramović, jedan od svjedoka zločina u Kaluđerskom laz, tokom pretresa slučaja 2009. godine, navodi da su četiri policajca dobili zadatak od starješine Odjeljenja bezbjednosti u Rožajama da patroliraju do sela Kaluđerski laz, kao i to da je do 18. aprila 1999. godine, ta aktivnost obavljana rutinski i bez problema, ali su toga dana primijetili grupu vojnika i pješачku kolonu koja je bježala.

Produžili su dalje, ka ostalima, kad su začuli i vidjeli rafalnu paljbu, koja je bila usmjerena prema mostu i garaži nadomak tog mosta, odnosno centru Kaluđerskog laza. Kada je upitao jednu od gospođa na koju je naišao od koga bježe, dobio je odgovor da trče u zaklon od pucnjave koju su na njih otvorili vojnici. Napomenuo je i to da je paljba bila unakrsna, što znači da je vojska pucala sa dvije strane u grupu ljudi, a ista je trajala oko pola sata.²

Jedan od onih koji su bili u kolonama koja su se kretala ka Crnoj Gori, bio je i Hadži Ahmeti, iz Novog sela, kod Peći. Višem sudu u Bijelom Polju kazao je da je među njima bilo i muškaraca i žena i djece, kako starih, tako i mladih. Kada su došli do betonskog mosta i tu sjeli da se odmore od puta, uslijedila je paljba, a on je bio pogođen u leđa. Krenuvši u susret svojoj djeci, kako bi ih spasio, jer oni nisu smjeli da krenu ka njemu, ugledao je leš dječaka starog 13 godina, koji ih samo nekoliko minuta ranije poslužio vodom, a koji je, po utisku koji je Ahmeti stekao, bio

² Akcija za ljudska prava, *Protiv zaborava – iskazi svjedoka u suđenjima povodom ratnih zločina*, Podgorica, 2021, str. 130 - 137

mještanin Kaluđerskog laza. Svi su počeli da bježe pod kišom metkova i bilo je onih koji su uspjeli da pobjegnu do okolnih kuća, gdje su se i sakrili. Navodi i da ima onih koji nisu mogli da ih puste u svoj dom, u strahu od svega onoga što ovaj zločin nosi sa sobom.³

Svak je rođen da po jednom umre, čast i bruka žive dovijeka.

- *Petar II Petrović NJEGOŠ*

Proljeća 1999. godine prema određenim podacima, svaki 6. stanovnik Crne Gore bio je izbjeglica. Opšte poznata činjenica je da je naša država zbrinula i toplo dočekala veliki broj izbjeglica, uprkos tome našla se jedna velika mrlja u našoj novijoj istoriji... veliki broj izbjeglica sigurnost je uspjelo pronaći, ali određeni broj njih, palo je pod nesrećnim okolnostima. Na njih je pucala vojska Jugoslavije, u zoni Podgoričkog korpusa. Ova aktivnost je za ishod imala veliki broj nastradalih lica.

Kaluđerski laz je još jedan u nizu ratnih zločina koji je počinjen na teritoriji Crne Gore. Nemili događaj ostaje upamćen po tome što su na najsiroviji način stradali pripadnici Albanske nacionalnosti, koji su svoju sigurnost pokušali da pronađu na teritoriji naše države, prilikom sukoba na Kosovu 1999. godine.

Pravno procesuiranje podnošenjem krivične prijave protiv Predraga Strugara i sedam drugih vojnih lica, za koje se sumnja da su direktno bili povezani sa sukobom u Rožajima. Kako je to već neslavno pripitomljeno u našoj sudskoj praksi kada su u pitanju postupci ove prirode, optužnice su odbačene zbog nedostataka dokaza, koji bi omogućili sprovođenje istrage do kraja, kao i dovođenje samog slučaja do pravnog odnosno sudskog okončanja – donošenjem pravosudne presude.

³ Ibid, str. 120 - 123

Optužnicom se stavljalo na teret da su, kršeći pravila međunarodnog prava, gorenavedena lica nečovječno postupila prema civilnom stanovništvu albanske nacionalnosti, a u obrazloženju presude Apelacionog suda oslobođeni su – upravo zbog nedostatka dokaza. Time je višegodišnji proces definitivno priveden kraju, tokom kojeg su oni najprije bili optuženi za smrt 22 albanska civila, ali je taj broj kasnije smanjen na 15 civila.⁴

Optužnice su podignute tek avgusta 2008. Tri godine su optuženici bili u pritvoru, a da nije donešena presuda; izvođeni su dokazi i saslušavani svjedoci, dok je prvooptuženi, oficir Predrag Strugar, bio nedostupan. Nedavno su pušteni na slobodu osmorica optuženih, dok je Strugaru Apelacioni sud Srbije ukinio pritvor u kojem se nalazio od oktobra prošle godine.

Najistaknutiji borac za pravdu bio je zastupnik porodica *advokat Velija Murić*. On, između ostalog, ističe:

„Crna Gora mora dati odgovor ko je ubio 22 civila i šta se dogodilo 1999 godine? Zbog čega za punih pet godina tužilaštvo i policija nisu pokrenuli nikakav postupak? Zbog čega su leševi iz događaja u Kaluđerskom laz u kamionu komunalnog preduzeća, iz Berana u to vrijeme, prevezeni iz Andrijevice gdje je vršena obdukcija, u mjesto Novo Selo kod Peći, gdje su pronađeni od ekipe stručnjaka Unprofora? Sve su to otvorena pitanja još uvijek“.

Pored, očigledno nedjelotvorne, istrage, koja nije obezbijedila adekvatne materijalne dokaze o upotrebi vatrenog oružja na terenu na kome su civili ubijeni, sjenku na pravosnažno utvrđenje suda baca i izostanak rasvjetljavanja okolnosti da je Vojska Jugoslavije, u svom strogo poverljivom naređenju dan poslije ubistava civila 18. aprila, zahtijevala dosljedno pridržavanje pravila međunarodnog ratnog prava.⁵

⁴ Akcija za ljudska prava, *Suđenja za ratne zločine (2009-2015)*, Podgorica, 2016, str 51

⁵ Akcija za ljudska prava, *Suđenja za ratne zločine (2009-2015)*, Podgorica, 2016, str 51

Apelacioni sud Crne Gore se u presudi od 8. decembra 2014. godine bavio, kao i Viši sud, isključivo time da li dokazi upućuju na zaključak da su upravo optuženi ti koji su ispalili projektele kojima su lica lišena života i povrijeđena, ili ih je ispalio neko od preostalih vojnika toga voda i – ko od njih. Apelacioni sud je zaključio da dokazi ne terete optužene, sto ne iznenađuje, s obzirom na to da je jedino to i bilo moguće s dokazima koji su prezentovani.⁶

Kako Viši sud nije utvrdio da li je 18. aprila 1999. godine u okolini Kaluđerskog laza uopšte izvršen zločin, značajno je umanjena mogućnost da se u eventualnom sudskom postupku u budućnosti bez dodatne istrage ispituje odgovornost nadređenih lica za neki oblik saučesništva ili po osnovu komandne odgovornosti.⁷

Odlaganje suočavanja sa prošlošću, predstavlja najveću kaznu za državu u kojoj su zločini počinjeni. Narod koji nasljeđuje krivicu predaka ima obavezu da razrješi nepravdu načinjenu na štetu bilo koga, ima obavezu da sprovede pravdu do kraja i time pomogne kako samim žrtvama, tako i njihovim porodicama.

S obzirom na to da još uvijek nijesmo došli do samog kraja ovog procesa, ili, u najmanju ruku, primakli se kraju povodom situacije u Crnoj Gori i odnosom države prema događajima, odnosno činjenicama, možemo zaključiti da nema političke volje i želje za rješavanjem sukoba (koji, uistinu, iako latentno i u sasvim drugačijoj formi nego ranije, i dalje traju), odnosno onih pitanja koja su od krucijalne važnosti za našu državu i njen put ka budućnosti i prosperitetu.

Crna Gora je *Kaluđerski laz* priznala kao ratni zločin kada je pravosnažnom sudskom presudom odlučeno da se onomad ranjenom Hadži Ahmetiju isplati 12.000 eura na ime duševnog bola. Ukupno 11 drugih parnica za naknadu štete je takođe pokrenuto od strane rodbine ubijenih.

⁶ Akcija za ljudska prava, *Suđenja za ratne zločine (2009-2015)*, Podgorica, 2016, str 52

⁷ Akcija za ljudska prava, *Suđenja za ratne zločine (2009-2015)*, Podgorica, 2016, str 52

Tužilaštvo je prethodnih godina branilo državu na ovim parnicama, dok je istovremeno vodilo istragu i podiglo tužbu o istom zločinu; zastupnici tužilaštva su tvrdili da država Crna Gora nema nikakvu odgovornost u svemu tome. Jasno je da je državna odgovornost da procesuiru one pojedince koji su imali udjela u izvršenju ovih zločina, zataškavanjem i postavljanja države kao glavnog krivca ne rješavamo problem, samo ga „guramo po tepih“.

Oslobađajuća presuda u predmetu Kaluđerski laz treća je presuda crnogorskih sudova, od četiri suđenja za ratne zločine u Crnoj Gori (od obnove nezavisnosti 2006. godine), kojom su svi optuženi pravosnažno oslobođeni. U ovom slučaju, jasno je da je prilika da se utvrde činjenice vezane za ono što je navedeno u optužnici - propuštena, i to jos u aprilu 1999. godine, prilikom preduzimanja istražnih radnji od strane nadležnih vojnih organa. Ipak, i sam sud – Viši sud u Bijelom Polju – nije dorastao zadatku da omogući rasvetljenje u smislu najvažnijih pitanja.⁸

18. april 1999. godine u Rožajama, u selu Kaluđerski laz, ostaje misterija sam po sebi – kao datum u kalendaru i kao mjesto na mapi. Tako je, do današnjeg dana, samo (i to u granicama u kojima se smijemo usuditi da vjerujemo) dobijen odgovor na pitanje 'kada' i 'gdje', ali ne i na 'ko', 'šta', i – ono, možda najporaznije – 'zašto'? Protok vremena, poput vjetra, sa sobom nosi veo zaborava kojim obavija Crnu Goru i našu kolektivnu svijest o ovom zločinu – bespovratno, gaseći svijeću istine koja negdje, bez sumnje, mora da postoji, a čije nam slaba i nejaka svjetlost ne dozvoljava da je nađemo i obgrlimo i kažemo: 'Evo je, našli smo je, to je istina!'

Do tada ostaje magla, a u njoj pitanje :

Da li je u Kaluđerskom laz u počinjen ratni zločin?

⁸ Akcija za ljudska prava, *Suđenja za ratne zločine (2009-2015)*, Podgorica, 2016, str 49